

عوامل و زمینه های جلوه نمایی زنان از دیدگاه قرآن کریم و روایات

سید رضا موسوی*

چکیده

این نوشتار در صدد بررسی «عوامل و زمینه های جلوه نمایی دختران، از نگاه قرآن کریم و روایات» است، که به دو عامل درونی (شخصیتی و روانی) و بیرونی (اجتماعی - فرهنگی و سیاسی)، می پردازد. هدف از این پژوهش، بررسی عوامل و زمینه های جلوه نمایی و بی حجایی زنان است. این تحقیق، با روش کتابخانه ای و استفاده از قرآن کریم و روایات معصومان (ع)، در پی پاسخ گویی به پرسش های تحقیق است و در ضمن از تجارب پژوهشگر در مراکز علمی و کار با نوجوانان و جوانان نیز استفاده شده است.

کلید واژه ها: جلوه نمایی، زنان، عوامل شخصیتی و روانی، عوامل اجتماعی و فرهنگی.

مقدمه

از نگاه قرآن کریم و پیشوایان معصوم (ع)، طور جدی، در معرض خطر قرار خواهد گرفت. این مقاله با عنوان «عوامل و زمینه های جلوه نمایی زنان، از نگاه قرآن کریم و روایات»، در صدد پاسخگویی به سؤالات ذیل است: عوامل و زمینه های روانی دختران و زنان، در آشکار نمودن عقلانی رعایت نشود، امنیت جامعه، به زندگی یک سیستم (به هم پیوسته) به شمار می آید، که اختلال در یک حوزه، تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی شخص را تحت تأثیر قرار می دهد. بنابراین اگر در روابط اجتماعی، معیارهای اخلاقی و

زینت ها و آرایش خود و نشان دادن آن به دیگران چیست؟ عوامل رفتاری، در بروز بی حجابی و جلوه گری زنان و دختران چیست؟ زمینه های سیاسی و فرهنگی جلوه نمایی بانوان کدامند؟ مراد از «زمینه های شخصیتی و رفتاری جلوه نمایی زنان» مجموعه عواملی است، که شخص از درون، بخاطر ضعف اراده و ناآگاهی از پیامدهای جلوه گری در جامعه، دست به رفتارهای غیر عقلانی و خود تخریب گر می زند. و مراد از «زمینه های اجتماعی - فرهنگی و سیاسی» مجموعه عوامل بیرونی هستند که در شکل گیری شخصیت، باورها و رفتارهای انسان، نقش اساسی دارند. اهمیت این تحقیق، بخاطر پیامدهای مخرب آن است که اگر وضعیت کنونی کشور در زمینه بی حجابی و جلوه گری دختران و زنان، که زمینه ساز عشق های خیابانی و فروپاشی خانواده است، حل نشود، زنان و خانواده با آسیب های جبران ناپذیری روبرو خواهد شد. تاکنون کتاب ها و مقالات متعددی در زمینه بی حجاب منتشر شده است که بیشتر در مورد «دفاع از اصالت حجاب، آثار عفاف و حجاب، پیامدهای ابتذال در پوشش، حجاب و

آزادی، راه های ترویج فرهنگ عفاف در جامعه، ...» می باشد، کمتر در زمینه عوامل و زمینه های بی حجابی و جلوه نمایی زنان و دختران، آن هم با دید جامع بحث شده است، (ر.ک: غلامی، یوسف، جلوه نمایی زنان و نگاه مردان، ۱۳۸۵؛ دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، پوشش و آرایش، آسیب ها و راهبردها، ماهنامه حواء، ش ۲). پژوهشگر در این نوشتار سعی کرده است، از منظر اسلامی هم به این موضوع بپردازد و عوامل و زمینه های جلوه گری در زنان دختران را مورد تحلیل قرار دهد و با توجه به تأکید اسلام، مبنی بر پوشش بانوان و مخفی کردن زیبایی های اندام آنها، در اجتماع و در مقابل نامحرمان، این پرسش برای محقق مطرح است که چرا برخی از بانوان، در خودنمایی و آشکار نمودن زیبایی های اندام شان اصرار دارند؟ این نوشتار در صدد پاسخگویی به این پرسش مهم، با بهره گیری از قرآن کریم و روایات پرداخته است. منظور از «جلوه نمایی»، «خودنمایی کردن، آشکار کردن زینت ها و آرایش خود و نشان دادن آن به دیگران، خودآرایی نمودن، اظهار زینت و زیبایی خود به دیگران» می باشد، که این

چرا برای سلامت خود و جامعه و برای درک رحمت ابدی خدا ، خود را از لذت جلوه نمایی ، رها کند !؟

بنابراین « حجاب میوه ی درخت شناخت است و کسانی می توانند این میوه را بر فراز وجود خود تحمل کنند ، که از زمینه ها و ریشه های محکمی برخوردار باشند ، (زمینه های معرفتی و ریشه های اعتقادی) .

تا آن زمان که تلقی ما از انسان و برداشت ما از خویش دگرگون نشده و نقش انسان مجهول مانده و بینش او از این نقش در حد تنوع ، زندگی تکراری مدار بسته ، خوشی ها و سرگرمی ها ، بازیگر شدن و بازیچه ماندن و تماشاچی بودن ، خلاصه شده باشد ، حجاب هیچ مفهومی نخواهد داشت و چیزی جز نابودی شادی ها ، عنوان نخواهد گرفت .
آنگاه برای رهایی از آن ، هزاران عذر ، خواهی داشت ^۳»

۲- ضعف باورهای مذهبی :
ایمان ، امری است قلبی ، که با عملکرد آدمی ، وجود و درجه آن فهمیده می شود و مؤمن کسی است که علاوه بر اقامه نماز و روزه ، دین در تمام عرصه های زندگی فردی و اجتماعی اش نمایان است . بنابراین

رفتار غیر اخلاقی دختران و بانوان ، معمولاً با نشان دادن بخشی از اندام شان و با پوشش لباسهای غیر متعارف و عشوہ گری در گفتار صورت می گیرد .

■ مواصل و زمینه های شخصیتی و رفتاری جلوه نمایی دختران

۱- بحران هویت :

انسانی که دارای هویت انسانی و دینی است ، از وحدت هدف و رفتار برخوردار بوده و برای رسیدن به آن هدف و پایداری در مسیر حق ، از هیچ تلاشی دریغ نمی ورزد . اما انسانی که خودش را در کمتر از جایگاه انسانی می بیند ، بنده ی خدایان متعددی است و در زندگی از داشتن یک هدف مشخص و روشن انسانی و دینی محروم است .^۱ امام هادی (ع) فرمود : « هر کس خود را حقیر و پست بشمارد ، از شر او در امان نیستی ! »^۲ یعنی انسانی که از توانایی ها و عظمت بی پایان انسانی اش ، غافل است ، بخاطر بحران هویت ، هرگز قادر نخواهد بود ، راه درست زندگی کردن را دریابد . دختری که خود را ، بنده ی خدا نبیند و هویت انسانی اش را درک نکند ،

۱- زمزم / ۲۹

۲- حرانی ، ابن شعبه ، تحف العقول عن آل الرسول (ص) ، ص : ۴۸۴

۳- پورسید آقایی ، مسعود ، حجاب میوه شناخت ، ص ۲۵

اگر جوان عمیقاً باور نمود که خدای رحمان ، ناظر نیت ها و رفتارهای اوست و باید در محضرش پاسخگو باشد ، از انجام رفتارهای غیر اخلاقی و عشوه گری در رفتار و گفتار حیا می کند . امام علی (ع) فرمود : « شرم از خدا ، بسیاری از گناهان را پاک می کند »^۴ بنابراین مهم ترین عامل برای نجات از عشق های ویرانگر و ترک خودآرایی ، عشق به خداست که می تواند دختران و پسران پاکدامن را از آلودگی های جلوه نمایی نجات بخشد و آنان را در برابر دام ها و حيله های شیادان که برای فریب ، از هیچ اقدام غیر انسانی دریغ نمی ورزند ، مقاوم سازد . « مگر انسان نمی داند که قطعاً خدا

دائمی با خدای رحمان نیست .^۷ مقام معظم رهبری فرمود : « توجه و عشق به خدا ، به زندگی معنا می بخشد و خلأهای روحی و زندگی بشر را پر می کند و موفقیت در همه ی میدان های زندگی بشر را به همراه می آورد »^۸ بنابراین کلید دوری از لغزش ها ، حفظ پوشش اسلامی ، ترک خودنمایی های مخرب و پایبندی به قراردادهای اجتماعی ، انس با خداست ؛ چرا که خداوند به خاطر توجه خاصی که به مؤمن دارد ، همواره او را در سایه حمایت خود قرار می دهد و او را از لغزش ها و سردرگمی ها و تردید ها ، نجات می بخشد^۹ .

[همه کارهایش را] می بیند ؟^۵
۳- فقدان انس با پروردگار :

۴- ناآگاهی از پیامدهای مخرب جلوه گری :

« نماز ، انسان را از فحشا و منکرات ، باز می دارد »^{۱۰} مراد از انس با پروردگار ، ارتباط معنوی با خالق هستی است . از نگاه قرآن کریم ، برای تجربه یک زندگی سالم و رهایی از جلوه گری های فرصت سوز و عبور از مشکلات زندگی ، راهی جز انس

« بگو : آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند ، یکسانند ؟ »^{۱۱} . یکی از ویژگی های دوران نوجوانی و جوانی ، اطلاعات اندک و فقدان تجربه کافی است . از این رو ، دختر و پسر که برای کسب

۷- بقره / ۴۵ و اعراف / ۱۲۸

۸- حسینی خاتمه ای ، سید علی ، بیانات مقام معظم رهبری ، در تاریخ

۷۵ / ۵ / ۱۸

۹- عنکبوت / ۶۹ و حج / ۲۸

۱۰- زمر / ۹

۴- تیمی آمدی ، عبد الواحد ، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم ، ح

۱۵۳۸

۵- طلق / ۱۴

۶- عنکبوت / ۴۵

نیازمند شناختی^{۱۳} از این رو یکی از راهکارهای مؤثر، برای جلوگیری از آسیب های دوران نوجوانی و جوانی، توجه عمیق به مسئله ی راهنمایی و آموزش مهارت های زندگی به آنان است^{۱۴}. دختران بدانند که به فرموده ی حضرت آیت الله خامنه ای: « مسئله حجاب، به معنای منزوی کردن زن نیست، مسئله حجاب به معنای جلوگیری از اختلاط و آمیزش بی قید و شرط زن و مرد در جامعه است، زیرا این کار هم به ضرر جامعه و هم به ضرر زن و مرد است، به خصوص به ضرر زن^{۱۵}»

۵- بی احترامی به ارزش های دینی در رفتار:

« ما لکم لا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَاراً؛ راستی شما را چه می شود، چرا برای خدا احترامی قائل نیستید؟^{۱۶}». مقصود من از « بی احترامی» احترامی» این است که دختر یا پسری، در پوشش و در ارتباطش با جنس مخالف، حدود اخلاقی و مکتبی را رعایت نکند. اغلب زنان برهنه نما و بی حجاب و کسانی

اطلاعات لازم تلاش نمی کنند، خطر بزرگی آنان را تهدید می کند. امام سجاد (ع) فرمود: « کسی که از راهنمایی و مشاوره ی شخص حکیم محروم باشد، نابود می شود^{۱۷}». بر پایه نظر سنجی و تحقیق هشت ساله ی نویسنده محترم کتاب « جلوه نمایی زنان و نگاه مردان» در مورد « علت کم توجهی دختران و زنان به حجاب، این نتیجه به دست آمد که: « اساسی ترین علت این پدیده، ناآگاهی است، تعجب آور آنکه پس از نظر سنجی از بانوان باحجاب و معتقد نیز معلوم شد که اغلب آنان، از آثار شگرف آن در سلامت محیط جامعه و ایجاد امنیت عمومی و استحکام پیوند خانوادگی بی اطلاع بودند^{۱۸}».

بنابراین اگر دختری، از فرجام جلوه نمایی، بی اطلاع باشد، و در جامعه، با پوشش نامناسب و بدن نما، ظاهر شود، گرفتار آسیب های فراوانی خواهد شد، که او را از درک لذات عمیقتر و بیشتر محروم خواهد ساخت. امام علی (ع) فرمود: « هیچ فعالیتی نیست، مگر آن که تو در آن،

۱۳- حرانی، ابن شمیم، تحف العقول، ص ۱۷۱

۱۴- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن محمد، شرح نهج البلاغه، ج ۲۰،

ص ۳۳۳ ح ۸۱۷

۱۵- حسینی خامنه ای، سید علی، بیانات مقام معظم رهبری، در دیدار

گروهی از خواهران پزشک سراسر کشور، در تاریخ ۱۳۶۸/۱۰/۲۶

۱۶- نوح / ۱۳

۱۱- مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۱۶۰، باب ۲۱ (مَلَكَن

مَنْ لَيْسَ لَهُ حَكِيمٌ يُرْتَدِ)

۱۲- غلامی، یوسف، جلوه نمایی زنان و نگاه مردان، ص ۱۲

که گرفتار روابط ناسالم با جنس مخالف هستند ، کسانی اند که به ارزش های الهی در روابط با دیگران ، پایبند نیستند .^{۱۷} از این رو افراد سود جو و فرصت طلب ، با ترفندهای مختلف و گاهی عجیب و استثنایی ، اینان را شکار کرده و پس از کامجویی ، در بدترین شرایط آنها را به حال خود رها کرده و می گریزند .^{۱۸}

اگر اسلام عزیز ، چیزی را ناپسند می داند ، مطمئن باشید ، رعایت آن به نفع ماست و خلاف آن ، سرنوشت تلخ این چینی را در پی دارد که واقعاً نمی توان آن را جبران کرد .^{۱۹} « رسول خدا (ص) فرمود : « بین مردان و زنان ، حریم ایجاد کنید ، زیرا شکستن این حریم ها ، آسیب های جبران ناپذیری دارد »^{۲۰} . و نیز یکی از جلوه های بی احترامی به ارزش های دینی ، عدم تقلید از مراجع عظام است .^{۲۱} کسی که مقلد نیست چگونه می تواند به دستورات

الهی در روابط اجتماعی با نامحرمان و در پوشش عمل کند و به عشوه گری نپردازد .

۶- عزت نفس پایین :

عزت نفس یعنی این که فرد برای خود ارزش انسانی قائل باشد و به خود اهمیت بدهد . کسانی که دارای عزت نفس پایین هستند ، دائماً در معرض این پیام هستند که شکست در تجربه ها ، به معنای شکست تمام وجود آنهاست . و این احساس ، زمینه را برای تصمیم گیری های غیر منطقی (ناپوشیدگی و خودنمایی برای دختران ...) برای جبران ضعف ها و عقده های درونی فراهم می سازد ، و به تدریج همه ی سرمایه های خدادادی اش را از دست می دهد و سبب بروز مشکلاتی در رابطه با دوستان و ارتباطات وی می شود . امام علی (ع) فرمود : « انسان فرومایه ، از کارهای پست جدایی ندارد » و نیز فرمود : « کسی که دارای کرامت نفس باشد ، شهوات در پیش او بی ارزش خواهند بود »^{۲۲}

۷- نیاز عاطفی :

عواطف و احساسات انسان ، همیشه نقش کلیدی در تصمیم گیری ها دارند .

۱۷- ر.ک : به بیانات رهبر معظم انقلاب در سمینار نقش زن در جامعه،

تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۱۱

۱۸- ملک محمودی ، امیر ، عشق های دروغین ، ص ۷۲

۱۹- همان

۲۰- نوری ، میرزا حسین ، مستدرک الوسائل ، ج ۱۴ ، ص ۲۶۴

۲۱- کلینی ، کلینی ، ابی جعفر محمد بن یعقوب ، الکافی ، ج ۲ ، ص ۴۴

۲۲- (الاسلام هو التسليم).

۲۲- نهج البلاغه ، حکمت ۴۴۹

ناروا، رو خواهند کرد و خود و دیگران را به رنج و مخاطره می افکنند»^{۲۳}.
امام صادق (ع) فرمود: «خداوند بنده را به خاطر شدت علاقه‌ای که به فرزندش دارد، مورد ترحم قرار می‌دهد»^{۲۴}.

۸ - یأس از آینده:

«و از رحمت خدا مأیوس نباشید زیرا جز مردم کافر از رحمت خدا مأیوس نمی‌شوند»^{۲۵}. نوجوان و جوانی که به توانمندی‌هایش اعتماد دارد و برای آینده‌اش اهداف و آرزوهای بلند، متناسب با استعداد و علاقه‌اش ترسیم کرده است، با امید به آینده‌ای زیبا و درخشان، از هیچ تلاشی دریغ نمی‌ورزد. اما در دنیای یک انسان مأیوس، هیچ تصمیم زیبایی، خلق نمی‌شود. انسان مأیوس، در دنیایی از حسرت، اندوه، اضطراب، افسردگی، اعتیاد، تنبلی، احساس فقر و نداری و روابط غیر طبیعی و ناسالم به سر می‌برد. او خودش را، فقیر و حقیر

همه‌ی دختران و پسران طبیعتاً خواستار محبتند و دوست دارند که دیگران شخصیت‌شان را به حساب آورند، به آنان اهمیت بدهند، ابراز عشق و علاقه کنند، اما عقل می‌گوید که: جوانان باید این نیاز را، در چهارچوب زندگی مشترک و در محیط خانواده ارضا کنند، نه در خیابان؛ چرا که عشق‌های خیابانی (که اغلب زمینه‌اش را خود‌نمایی و عشوه‌گری در گفتار و پوشش لباس‌های غیر متعارف فراهم می‌سازد)، عشق‌های دروغینی اند که برای سودجویی و بهره‌کشی از دیگران، صورت می‌گیرد. متأسفانه کسانی که در محیط خانوادگی، محبت لازم را نچشیده‌اند، بیشتر در معرض این خطرند. «هنوز آدمیان ژرفناکی گفتار پیامبر را دریافتند که چرا آن همه بر رعایت حقوق زنان و گرامیداشت مقام آنان تأکید می‌ورزید. او می‌دانست زنان به موجب لطافت روحی، شیفته‌ی محبت و احترامند و اگر ایمان استواری نداشته باشند، در پی سیراب ساختن حسّ محبت خواهی خویش، به شیوه‌های

۲۳- غلامی، یوسف، اخلاق و رفتارهای جنسی، ص ۱۶۹ و ۱۷۰.

۲۴- کلینی، ابی جعفر محمد بن یعقوب (م ۳۲۹ ق)، الکافی، ج ۵، ص ۵۰۶.

۲۵- یوسف / ۸۷.

او مرا از قرآن ، پس از آنکه به من رسید
بود گمراه کرد»^{۲۶}

۱۰- تأثیر پذیری از محیط ناسالم :

در جامعه ای که برخی از افراد ، در روابط با دیگران ، قواعد عقلی و دینی را نادیده می گیرند و در سطح جامعه به جلوه نمایی و نشان دادن اندام خود می پردازند و با آرایش و پوشش لباس های محرک ، ویروس گناه و شهوت را در سطح جامعه منتشر می کنند ، این رفتار می تواند در فساد فکر و عاطفه و رفتار نوجوانان و جوانان نقش مهمی را بازی کند ، و این یعنی قربانی شدن اغلب نسل نوحاسته ، به ویژه دختران .

۱۱- بی توجهی به زمینه های طبیعی

میل به تبرج و خودنمایی در زنان :

اصولاً نقطه افتراق موضوع حجاب از موضوع روابط دختر و پسر و رفتارهای نامشروع جنسی ، که در تحلیل ها کمتر به آن توجه می شود ، آنست که بدحجابی بیش از آن که ناشی از میل به تظاهر جنسی و جلب جنس مخالف باشد ، ناشی از میل به خودنمایی و جلب توجه عموم است .

می شمارد . از این رو به لذات آنی و زودگذر تن می دهد ، در حالی که خود بهتر از دیگران می داند که به کدامین سو در راه است ، او دارد بسا شیطان ، دشمن آشکار انسان معامله می کند و از خدایی که مهربانترین است ، هر روز فاصله می گیرد .

۹- وجود دوستان فاسد :

نوجوانی فصل گرایی به گروه های همسال است . وقتی علاقه ی قلبی میان دو نفر شکل بگیرد ، آن دو از حالات یک دیگر تأثیر می پذیرند . این تأثیر ، ناآگاهانه و تدریجی است و با گذشت زمان بر میزان آن افزوده می شود و به همرنگی می انجامد .

امام علی (ع) می فرماید : « از مصاحبت با مردم فاسد بپرهیز که طبیعتت به طور ناآگاه ، ناپاکی و بدی را از طبع او می دزدد ، در حالی که تو از آن بی خبری »^{۲۶} . در قرآن کریم ، از زبان اهل دوزخ می خوانیم : « ای کاش من فلانی را [که سبب بدبختی من شد] به دوستی نمی گرفتم ؛ به راستی

^{۲۶} ابن ابی الحدید ، عبد الحمید بن محمد ، شرح نهج البلاغه ، ج ۲۰ ، حکمت ۱۴۷ ؛ تمیمی آمدی ، عبد الواحد ، غررالحکم ، ص ۶۹۵ ؛ شهید اول (م ۷۸۵ ق) ، الدرّة الباهرة من الأصداف الطاهرة ، مترجم : عبد

الهادی سعیدی ، ص ۴۰

خیابان و پرسه های ویرانگر دختران نقش دارد . که به فرموده ی امام علی (ع) : « بی کاری طولانی ، مایه ی تباهی است »^{۲۰}

۱۳- کسب موقعیت :

نگارنده از زبان برخی از بی حجابان شنیدم که می گفتند : «گمان می بریم که با جلوه گری و نشان دادن زیبایی های تن و آرایش افراطی در جامعه ، موقعیتی کسب کنیم و همه ما را با تحسین نگاه کنند» اما نمی دانند که هیچ مردی ، از روی تحسین به آنان نگاه نمی کند . مردان ناپاک با نگاه خیره و هوس آلود به آنان نگاه می کنند و مردان پاک ، با دیدن آنان ، غصه می خورند که چرا انسانی ، خودش را ، ارزان می فروشد و هر روز ، به سمت تباهی پیش می رود .

۱۴- صید دل های مردان :

برخی خیال می کنند که با ابتدال در پوشش و عشوه گری ها ، دل ها را صید می کنند . اما دل چه کسانی صید می شود؟ شکارهای این زن بی حجاب ،

جلوه گری زنان در مجالس زنانه نشانگر میل طبیعی زن به تزئین و خودآرایی است که چه بسا پس از ازدواج ، تا آستانه چهل سالگی نیز به قوت خود باقی بماند . آموزه های دینی نیز نه تنها بر وجود این تمایل در زنان صحه می گذارند ، بلکه توصیه هایی برای به کارگیری صحیح آن به میان می آورد .

۱۲- بی کاری و استفاده نادرست از اوقات فراغت :

« امام علی (ع) فرمود : « دل بیکار ، بدی را جستجو می کند و دست بیکار ، به سوی گناه کشیده می شود »^{۲۸} تحقیقات نشان می دهد که بیشتر انحرافات به خصوص در زمینه مسایل جنسی ، از فکرهای ناسالم و خیال پردازی هایی که جوانان قبل از خواب رفتن دارند ، ناشی می شود . امیر المؤمنین علی (ع) فرمود : « آن که در گناهان ، بسیار اندیشه کند ، (این کار) او را به گناه می کشاند »^{۲۹} بنابراین بیکاری طولانی ، در سن جوانی ، در پدیدار شدن رفتارهای غیر منطقی همچون جلوه گری در کوچه و

۲۰- مغیب ، ابو عبد الله محمد بن نعمان (م ۴۱۳) ، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد ، ج ۱ ، ص ۲۹۸

۲۸- ابن ابی الحدید ، عبد الحمید بن محمد ، شرح نهج البلاغه ، ج ۲۰ ، ص ۳۰۳ ، ح ۶۷۳

۲۹- محمدی ری شهری ، محمد ، حکمت نامه جوان ، مترجم : مهدی مهریزی ، ص ۲۶۸ ، به نقل از صحیح مسلم ، ج ۳ ، ص ۱۶۸۰ ، ح ۱۲۵

آنها لازم است « اگر مردانی که زنان و دختران او در کوچه پس کوچه های شهر مسلمانان ، به جلوه نمایی می پردازند ، غیرت می داشتند ، اوضاع این قدر بحرانی نمی شد و ناموس خود را در معرض انواع خطر قرار نمی دادند .

۱۷- سدگرایی و برداشت غلط از آزادی ،

از دیگر زمینه های گسترش جلوه نمایی بانوان و دختران می باشد . زمینه های اجتماعی - فرهنگی و سیاسی فرایند شکل گیری شخصیت انسان ، علاوه بر این که تحت تأثیر مستقیم عوامل خاصی چون وراثت ، نظام تربیتی خانواده و اراده ی خود فرد است ، از عوامل عام و کلان جامعه هم ، متأثر است^{۳۳} . بنابراین تا وقتی که وضعیت فرهنگی ، سیاسی و اقتصادی جامعه سامان نگیرد ، ناهنجاری های اجتماعی همچون جلوه نمایی زنان و نگاه هوس آلود مردان ، عشق های خیابانی و ناپایداری خانواده ... رو به افزایش خواهد بود . از این رو امام علی

آنها را برای خود می خواهند ، نه برای همسری .

۱۵- ضعف حیا :

امام صادق (ع) فرمود : « حیا ، از ایمان و ایمان در بهشت است »^{۳۱} « حیا و ایمان ، در یک رشته و همدوش همد ، چون یکی برود ، دیگری هم خواهد رفت »^{۳۲} واقعاً اگر دختری ، با حیا باشد ، هرگز خود را در مقابل صدها چشم ، که او را برانداز می کنند ، به نمایش گری نمی پردازد . به راستی ، اگر یک دختر جوان ، ارزش وجودی خود و هدف از آفرینش خویش را بداند ، آیا هرگز به ذهنش خطور می کند که خود را به شکل یک عروسک درآورده و همچون نمایشگاه سیاری از رنگ و لعاب ، خود را در معرض نگاه های آلوده و مسموم دیگران قرار دهد ؟ و یا اگر یک پسر جوان ، قدر و قیمت انسانی خود را بداند ، آیا هرگز اجازه ی چشم چرانی و امثال آن را به خود می دهد ؟

۱۶- ضعف غیرت در مردان :

« غیرت ، اصطلاحاً به معنای کوشش در محافظت از چیزهایی است که محافظت از

۳۳- غافر / ۲۳ و ۲۴ . ر . ک : مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، ج ۲۰ ، ص : ۷۷ ، ۱۳۶۹

۳۱- کلینی ، ابی جعفر محمد بن یعقوب ، الکافی ، ج ۲ ، ص ۱۰۶

۳۲- همان

قانون‌گرایی، میل به امنیت عمومی و دوری از فردگرایی، در وی تقویت شود. در چنین فضایی، سخن از حجاب، قابل قبول خواهد بود. «هر کس از هدایت من، روی بگرداند، برای او زندگی تنگ [و سختی] خواهد بود، و روز قیامت او را نابینا محسور می‌کنیم»^{۲۵}

۲- حقوق‌مهوری، بدون توجه به اصلاح باورها؛ «احساسات»، «باورها» و «رفتارها»، سه بُعد وجودی انسان‌اند، که دین مدعی هدایت تمامی این ابعاد سه‌گانه به صورت هماهنگ، در راستای نیل به مقام عبودیت است. توجه به اصلاح رفتارها، بدون توجه به اصلاح معرفتی و اخلاقی، علاوه بر این، که بر خلاف شیوه‌ی تربیتی اسلام است، فرد را، قشری و سطحی پرورش می‌دهد که فاقد فضایل اخلاقی و فرهیختگی است. نتیجه‌ی بی‌توجهی به اخلاق و معارف، در حوزه‌ی حکومت این است که در موضوعاتی چون حجاب، حکومت بیش از هر چیز خود را موظف به تنظیم قانون و مجازات‌های قانونی بداند؛ در حالی که دستگاه‌های فرهنگ‌ساز، در نظام اسلامی،

(ع) فرمود: «الْعَدْلُ حَيَاةُ الْأَحْكَامِ؛ یعنی با اقامه‌ی عدل است که احکام دین زنده می‌ماند و مورد عمل قرار می‌گیرد»^{۲۴}. یعنی جامعه‌ای که «اعتدال و میانه‌روی» را در مصرف سرمایه‌های مادی و معنوی، رعایت نکند، ارزش‌های الهی و انسانی در آنجا رنگ می‌بازند و مورد عمل قرار نمی‌گیرند.

برخی از عوامل اجتماعی - فرهنگی و سیاسی جلوه‌نمایی بانوان و دختران عبارتند از:

۱- فراموشی شعارهای اصلی انقلاب؛ گرچه شعار اصلی انقلاب اسلامی، تحقق حیات طیبه و نوسازی معنوی بود، اما این مهم در فرهنگ، سیاست و اقتصاد به شکل متوازن محقق نشده است. در نظام اسلامی، انتظار می‌رود که: اولاً، دغدغه‌های عمومی براساس اولویتهای دینی طبقه‌بندی شود و توجه به مادیات، در اولویتهای بعدی قرار گیرد. ثانیاً، باورها و روابط اجتماعی فرد، به گونه‌ای پرورش یابد که حس هم‌گرایی، همبستگی اجتماعی،

زمینه‌های ابتذال را ترویج می‌کنند. امام خمینی (ره) پیوسته مردم را به خدا توجه می‌داد که نتیجه آن، میل به ساده‌زیستی، تحقیر شدن طبقه مرفه، شیرین شدن سختی‌ها، میل به تشکیل خانواده، با کمترین هزینه، عدم تمایل عمومی به گناه بود. اما وقتی که رسانه‌ها، جوانان را به لذت‌گرایی دعوت می‌کنند و زمینه‌ی محرک‌های جنسی را افزایش می‌دهند، چگونه می‌توان آنان را به زهد دعوت کرد؟ قرآن کریم می‌فرماید: «همانا در هر امتی، پیامبری فرستادیم که (اعلام کند) خدا را بپرستید و از پرستش طاغوت (شیطانی و انسانی) بپرهیزید»^{۲۶}

این رو خدایان قدرت و ثروت، با استفاده از رسانه‌های مدرن و ایجاد شبکه‌های ماهواره‌ای، فرهنگ ضد انسانی خود را به شدت تبلیغ می‌کنند، تا راه را برای گسترش لیبرالیسم جنسی، فرد‌گرایی افراطی، حذف اعتقادات و حیانی هموار گردد. برآستی کسی که خدا را فراموش کرده و از فواید دستورات حیات بخش اسلام و پوشش اسلامی آگاهی ندارد، از چه نوع پوششی دفاع می‌کند؟ و چرا به جلوه‌گری نپردازد. «تنها ظاهری از زندگی دنیا را می‌شناسند و آنان از آخرت [که سرای ابدی و دارای نعمت‌های

۳- وجود اندیشه‌های سکولار و فرد

گرایانه در عرصه‌ی مدیریت کشور:

اومانیسم و سکولاریسم، جوهره‌ی فرهنگی عصر جدید غرب است. در تفکر اومانیستی، انسان جای خدا می‌نشیند و انسان، محور همه چیز، خالق همه ارزش‌ها و ملاک تشخیص خیر و شر است. «اومانیسم، یعنی حاکمیت امیال»^{۲۷} از

جاودانی و حیات سرمدی است [بی‌خبرند]^{۲۸}

۴- تضعیف کارآمدی خانواده:

پیدایش ابزار آموزشی و رسانه‌ای مدرن از قبیل مدارس جدید، صدا و سیما و مطبوعات، تأثیراتی ناخواسته‌ای در کارکرد خانواده داشته است، که بسیاری از این تأثیرات، از اقتضات غیرقابل تغییر این ابزارند. آنچه خانواده را از نهادهای دیگر

۲۶- نحل / ۲۶

۲۷- آنتونی آر. بلاستر، ظهور و سقوط لیبرالیسم غرب، ترجمه عباس

۲۸- روم / ۷

مخبر، ص ۲۰۶

آپارتمانی، مروج فرهنگ اختلاط و بی‌ضابطگی در روابط زن و مرد بیگانه و ابتذال در پوشش و آرایش بوده‌اند. روابط قبل از ازدواج، هنجارشکنی، عدم دخالت والدین در مسایل مهم فرزندان به‌ویژه موضوع ازدواج و مسایلی از این دست به وفور در آن‌ها یافت می‌شود.^{۳۹}

۴- ناسالم بودن الگوهای شفاف :

سنّ نوجوانی و جوانی، سن الگوپذیری از چهره‌هایی است که در نگاه آنها محبوب و دوست‌داشتنی‌اند. زیرا شخص ناخواسته سعی می‌کند که خود را با الگوهایش، همانندسازی کرده و در روابط خود با خودش و دیگران همانند او باشد. رسانه‌ها اعم از تلویزیون، سینما و مطبوعات... با بزرگ‌نمایی برخی از چهره‌ها (با مصاحبه و درج تصاویرشان در مطبوعات، سایت‌ها و شبکه‌های ماهواره‌ای) نقش بزرگی در الگوسازی بازیگران سینما و ورزشی دارند.^{۴۰}

۳۹- دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، پوشش و آرایش؛ آسیب‌ها و راهبردها، مجله حوراء، ش ۴۲، امام خمینی، سید روح‌الله، صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۹۴ و ج ۵، ص ۲۱، ج ۲۱، ص ۲۸۴؛ حسینی خاتمه‌ای، سید علی، بیانات مقام معظم رهبری، در جمع دانشجویان دانشگاه تهران، در تاریخ ۱۳۷۲/۲/۲۲
۴۰- محمدی، محمد رضا، جنبه‌های مهم شخصیت نوجوان، نشریه معرفت، ش ۲۸، بهمن ۱۳۷۹،

ممتاز می‌سازد، محوریت عاطفه و هم‌گرایی است و خانواده‌ی سالم، همواره کارکردی منحصر به فرد، در هدایت، نظارت و بالندگی نسل آینده دارد. نهادهای دیگر به صورت هدفمند بایستی به تکمیل فعالیت‌های تربیتی و اخلاقی خانواده بپردازند و نباید به گونه‌ای عمل کنند که منجر به کاهش اقتدار والدین در خانواده و کاهش میزان تأثیرگذاری نظارتی و هدایتی آنان در رفتارهای مختلف، از جمله پوشش و آرایش و برقراری ارتباط منجر شود.

۵- ابتذال در (رسانه‌ها)، به‌ویژه در سینما:

مقصود از ابتذال در رسانه‌ها این است که در ساخت فیلم‌های سینمایی و برخی از سریال‌های تلویزیونی، موسیقی و در حوزه‌ی کتاب‌های داستانی، ارزش‌های اخلاقی و مکتبی نادیده گرفته می‌شود و مروج ابتذال در پوشش و روابط ناسالم دختر و پسرند. تأثیرگذاری برنامه‌های تصویری به‌ویژه سینما، بر هویت، اندیشه و رفتار مخاطبان، بر هیچ کس پوشیده نیست. «بی‌شک سینما و سینما مهم‌ترین نقش را در تغییر هنجارها، در سالیان اخیر داشته‌اند؛ فیلم‌ها و مجموعه‌های طنز

۷- بی توجهی خانواده ها ، به ارزش های دینی :

مقصود این است که خانواده ها ، بویژه والدین ، در ارتباط با اعضای خانواده و دیگران ، ارزش های اخلاقی را رعایت نمی کنند . پدر و مادری که در ارتباط شان با خدا و دیگران ، به ارزش های دینی و اخلاقی پایبند نیستند و مرزهای روابط منطقی و شرعی را (در پوشش اسلامی ...) می شکنند و با غریبه ها ، بدون رعایت اصول اخلاقی ، نشست و برخاست می کنند ، بی تردید فرزندان شان همانند آنان قربانی خواهند شد .^{۴۱} امام سجاد (ع) در مورد نقش والدین در تربیت دینی و اخلاقی فرزندان می فرماید : « اما حق فرزندت ، بدان که او از توست و خیر و شر او ، در همین دنیا به تو خواهد رسید و به تو منسوب است و تو نسبت به تربیت شایسته اش و راهنمایی او به سوی خدا و کمک به خداپرستی اش مسئول هستی و اگر وظایف خود را به خوبی به انجام رسانی به تو ثواب می رسد و در غیر این صورت عقاب خواهی شد ؛ پس در امر تربیت فرزند ،

هیچ گونه کوتاهی روا مدار »^{۴۲}

۸- اعمال روش های تربیتی غلط در خانواده :

منظور از « اعمال روش های تربیتی غلط » این است که برخی از خانواده ها ، هیچ برنامه ی منظمی برای تربیت صحیح فرزندان خود ندارند . نه از ضرورت آن با خبرند و نه از تحولاتی که در دوران رشد فرزندان رخ می دهد ، آگاهند . اینان با سختگیری های بی جا ، سهل گیری افراطی ، تنبیه بدنی ، تحقیر فرزندان و عدم کنترل نسبت به دوستان و رفت و آمدهای آنان ... زمینه انحرافات اخلاقی و رفتاری آنها را فراهم می کنند . در حالی پیامبر اکرم (ص) فرمود : « ؛ فرزند در هفت سال اول ، آقای خانه (دوره سیادت) و در هفت سال دوم ، مطیع والدین (دوره اطاعت) و در هفت سال سوم ، مشاور و وزیر خانواده (دوره مشورت) است »^{۴۳} از کلمه «وزیر» ، استفاده می شود که نوجوان و جوان باید معاون و کمک کار والدین باشد ، و در عین این که پدران و

۴۲- صدوق ، محمد بن علی ابن بابویه قمی ، من لا یحضره الفقیه ، ج ۲ ، ص : ۶۲۳

۴۳- طبرسی ، حسن بن فضل ، مکارم الاخلاق ، ص ۱۱۵ ؛ (اگرکند سینه سنج سنین و عقبت سنج سنین و وزیر سنج سنین)

۴۱- مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، ج ۶۱ ، ص ۱۸۶

مادران هم ، باید اجازه اظهار نظر و معاونت را به آنان بدهند ، اما تصمیم نهایی با والدین است .

۹- بمران ازدواج :

دوره بلوغ و نوجوانی زمان ابهام ، سردرگمی و اشتباه کاری‌هاست ؛ و این روند در دوره جوانی ادامه می‌یابد . پیامبر اکرم (ص) جوانی را نوعی جنون دانسته و فرمود : « نوجوانی شعبه و شاخه‌ای از جنون است »^{۴۴} . یعنی گاهی بخاطر خودخواهی‌ها ، استقلال طلبی افراطی ، شرایط بد خانوادگی ، فقدان شیوه‌های تربیتی مناسب و نبود یک مشاور کاردان و دلسوز ، گاهی تصمیم‌های غیر منطقی و غیر عقلانی است که در برخی موارد ، بمران آنها ، امکان ناپذیر و یا بسیار پرهزینه است .

پوشش‌های زننده و جلوه‌گری برخی از خانم‌ها و دختران ، بی‌تردید محصول ، بالا رفتن سن ازدواج است ، که اگر این معضل بزرگ اجتماعی حل نشود ، باید منتظر فساد و فتنه بزرگ بود .^{۴۵}

^{۴۴} صدوق ، محمدبن علی ابن بابویه قمی ، من لا یحضره الفقیه ، ج ۴ ،

ص ۳۷۷ ، ح ۵۷۴ ، (الشَّبابُ شُعْبَةٌ مِنَ الْجَنُونِ)

^{۴۵} کلینی ، ابی جعفر محمد بن یعقوب (م ۲۲۹ق) ، الکافی ، ج ۵ ،

ص ۳۲۷ ؛ فلسفی ، محمد تمی ، الحدیث (روایات تربیتی) ، ج ۳ ، ص

۱۰- شبیه افکنی در مورد ارزش‌ها و باورهای دینی :

یکی از فعالیت‌های مستمر قدرت‌های شیطانی برای تضعیف باورهای دینی و جلوگیری از رشد روز افزون اسلام ناب و ترویج اباحی‌گری در میان نسل جوان ، شبهه افکنی است . دشمنان معاند ، هم‌صدا با روشنفکران غربزده و غیر مسلمان ایرانی ، مقدمات اسلامی را با ایجاد شبهه درباره قرآن ، در مورد احکام و دستورات دینی و مسائل اعتقادی و اخلاقی ، ... نشانه گرفتند . و این مسئله جوانان را ، دچار بحران هویت می‌کند ، و بحران هویت (ندانستن چستی خود) منشأ بسیاری از یأس‌ها ، اضطراب‌ها ، افسردگی‌ها ، رفتارهای غیر عقلانی همچون جلوه‌گری ، ناپوشیدگی و روابط ویرانگر می‌گردد .

۱۱ - فُقر :

« شیطان (به هنگام انفاق) ، شما را از فقر و تهیدستی بیم می‌دهد و شما را به فحشا و زشتی‌ها فرا می‌خواند ، ولی خداوند از جانب خود به شما وعده‌ی آمرزش و فزونی می‌دهد و خداوند وسعت بخش داناست »^{۴۶}

^{۴۶} - بقره ، ۲۶۸

فمینیستی)؛ سیاسی شدن موضوع حجاب ؛ ترویج فرهنگ تساهل و تسامح از سوی بعضی مدیریته‌ها و دستگاه‌ها و به کارگیری روش‌های غلط برای گسترش حجاب؛ دختران بی حجاب و جلوه گر، قربانیان نقشه‌های شوم استعماری و فعالیت‌های سازمان یافته در مخالفت با حجاب.^{۴۷} از دیگر عوامل گسترش ابتدال در پوشش و عشوه‌گری دختران نوجوان و جوان می‌باشد.

• نتیجه

نتیجه‌ی تأملات اجمالی به موضوع «عوامل و زمینه‌های جلوه‌نمایی زنان» این شد که عوامل فرهنگی و اعتقادی، روانی، عاطفی، سیاسی و اجتماعی در این مسئله تأثیر مستقیم و غیر مستقیم دارند. عدم توجه کافی مسؤولان، خانواده‌ها، مربیان به نوجوانان و جوانان، رسانه‌ها، دوستان فاسد، یأس از آینده، فقدان عزت نفس و خودباوری لازم، ... بخشی از عواملی اند که در گسترش ابتدال در پوشش نقش اساسی دارند و سبب می‌شود که بسیاری از جوانان گرفتار آسیب‌های روانی، عاطفی و

این آیه‌ی شریفه می‌فرماید: «بخل شما، فقرا را به فساد و فحشا می‌کشاند، اطرافیانی که انسان را از انفاق باز می‌دارند و از آینده می‌ترسانند، ولی نسبت به گناهان تشویق می‌نمایند، شیطانند، میان فقر و فحشا و عشوه‌گری‌ها، رابطه است.^{۴۷} در آیات و روایات از فقر با تعبیری همچون بدی، بلا و بدبختی، شر و زشتی، سختی شدید، ذلت و خذلان و امری بدتر از مرگ یاد شده است.^{۴۸}» تحقیقات نشان می‌دهد

که بین نیازهای مالی، فقر و ارتکاب این نوع جرائم همبستگی بالایی وجود دارد.^{۴۹}

۱۲- افتلاط و ارتباط غیرضروری زن و مرد در مراکز دولتی و آموزشی:

سوء استفاده از جذابیت‌های ظاهری زنان در فعالیت‌های هنری و اقتصادی؛ ضعف مدیریت در برخی از نهادها و سازمان‌ها، در ارایه اسوه‌ها و الگوهای جذاب و قرآنی، به منظور انتقال غیر مستقیم ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی به نسل نو؛ عدم تبیین صحیح مسأله حجاب؛ ترویج فرهنگ یکسان‌سازی زن و مرد (فرهنگ لیبرال

۴۷- فرائی، محسن، تفسیر نور، ج ۱، ص ۴۲۲

۴۸- حکیمی، محمد رضا و برادران، الحیات، ج ۴، ص ۲۸۸-۲۷۸

۴۹- همان، ص ۹۲۷-۹۱۸

۵۰- دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، پوشش و آرایش؛ آسیب‌ها و راهبردها، مجله حوراء، ش ۲.

به فرزندان از دوران کودکی و دبستان ، ساخت مراکز فرهنگی و ورزشی ، استفاده از رسانه ی تأثیرگذار تصویری برای ایجاد روحیه ی امید و نشاط در نسل جوان ، حذف الگوسازی های مخرب ، تربیت تهیه کنندگان و کارگردانان متعهد و روشنفکر مؤمن ، گسترش کتابخانه های عمومی با آثار مفید و سازنده ی مکتوب و تولید نرم افزارهای هدفمند و هدف ساز ... بخشی از فعالیت هایی است که باید جامعه مسؤول برای حل معضل اجتماعی و فرهنگی و انسانی جلوه نمایی دختران اقدام نماید .

منابع و مأخذ :

- قرآن کریم ، ترجمه حسین انصاریان .
- نهج البلاغه .
- ۱- آنتونی آر. بلاستر ، ظهور و سقوط لیبرالیسم غرب ، مترجم : عباس مخبر ، تهران ، نشر مرکز ، بی تا .
- ۲- ابن ابی الحدید ، عبد الحمید بن محمد ، شرح نهج البلاغه ، بی جا ، دار احیا الکتب العربیه ، بی تا .
- ۳- پور سید آقایی ، مسعود ، حجاب میوه شناخت ، قم ، نشر حضور ، ۱۳۸۵ .
- ۴- تمیمی آمدی ، عبد الواحد ، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم ، قم ، دفتر تبلیغات اسلامی ، چاپ اول ، ۱۳۶۶ (ش) .
- ۵- حرانی ، ابن شعبه ، تحف العقول ، مترجم : صادق حسن زاده ، قم ، ناشر انتشارات آل علی (ع) ، چاپ اول ، ۱۳۸۲ (ش) .
- ۶- حکیمی ، محمد رضا و برادران ، الحیاه ، مترجم : احمد آرام ، تهران ، دفتر نشر فرهنگ اسلامی ، ۱۳۸۰ (ش) .
- ۷- حسینی خامنه ای ، سید علی ، بیانات رهبر معظم انقلاب ، در تاریخ ۱۳۷۵/۵/۱۸ .

اجتماعی شوند و برای کانون خانواده هم ، بحران های متعددی به وجود بیاید . برای سلامت نسل امروز و بهداشت خانواده و نسل فردا باید فکری کرد .

تردیدی نیست که با گسترش بی حجابی و عشوه گری در گفتار و رفتار دختران ، علاوه بر قربانی شدن آنها ، در دراز مدت ، کانون خانواده به شدت آسیب می بیند . اعتماد که شرط اولیه خانواده ی پایدار است ، از بین می رود . مسؤولان فرهنگی کشور ، نباید فرصت ها را پی در پی از دست بدهند ، تا این مسئله به بحران تبدیل شود . و بدانیم که اگر وضعیت بحرانی شد ، یا درمان پذیر نیست یا اینکه برای بهسازی

محیط و ساختن وضعیت مطلوبتر ، هزینه های زیادی را باید پرداخت کرد ؛ در حالی شرط عقل آن است که « علاج واقعه را قبل از وقوع باید کرد »

پیشنهادات

تأکید بر راهنمایی و آموزش مهارت های زندگی ، بیش از مشاوره و درمان ، ترویج فرهنگ ازدواج ساده ، از سوی مسؤولان کشور و خانواده ها ، تقویت ایمان و افزایش عزت نفس و خودباوری ، آموزش مستمر مهارت های زندگی به پدران و مادران و نیز

- ۱- حسینی خامنه ای ، سید علی ، بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار گروهی از خواهران پزشک سراسر کشور ، در تاریخ ۱۳۷۵/۱۰/۲۶ .
- ۲- حسینی خامنه ای ، سید علی ، بیانات رهبر معظم انقلاب در سمینار نقش زن در جامعه ، در تاریخ ۱۳۶۴/۱۲/۱۱ .
- ۳- حسینی خامنه ای ، سید علی ، بیانات مقام معظم رهبری در جمع دانشجویان دانشگاه تهران ، در تاریخ ۱۳۷۷/۲/۲۲ .
- ۴- خمینی ، سید روح الله ، صحیفه نور ، (مجموعه سخنان امام خمینی (ره) (سری ۲۲ جلدی) ، تهران ، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی ، بی تا .
- ۵- شهید اول (م ۷۸۵ ق) ، الدرّة الباهرة من الأصداف الطاهرة ، مترجم : عبد الهادی مسعودی ، قم ، ناشر انتشارات زائر ، چاپ اول ، ۱۳۷۹ (ش) .
- ۶- صدوق ، محمدین علی ابن بابویه قمی ، عیون أخبار الرضا (ع) ، تهران ، ناشر نشر جهان ، چاپ اول ، ۱۳۷۸ ق .
- ۷- صدوق ، محمدین علی ابن بابویه قمی ، من لا یحضره الفقیه ، قم ، ناشر جامعه مدرسین ، چاپ دوم ، ۱۴۰۴ ق .
- ۸- غلامی ، یوسف ، اخلاق و رفتارهای جنسی ، قم ، دفتر نشر معارف ، چاپ اول ، ۱۳۸۴ .
- ۹- غلامی ، یوسف ، جلوه نمایی زنان و نگاه مردان ، قم ، انتشارات لاهیجی ، چاپ سوم ، ۱۳۸۵ .
- ۱۰- فلسفی ، محمد تقی ، الحدیث (روایات تربیتی) ، تهران ، ناشر دفتر نشر فرهنگ اسلامی ، ۱۳۶۸ (ش) .
- ۱۱- قرائتی ، محسن ، تفسیر نور ، قم ، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن ، ۱۳۸۷ .
- ۱۲- کلینی ، ابی جعفر محمد بن یعقوب (م ۳۲۹ ق) ، الکافی ، تهران ، انتشارات اسلامیة ، چاپ دوم ، ۱۳۶۲ (ش) .
- ۱۳- مفید ، ابو عبد الله محمد بن نعمان (م ۴۱۳) ، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد ، قم ، ناشر کنگره شیخ مفید ، چاپ اول ، ۱۴۱۳ ق .
- ۱۴- محمدی ری شهری ، محمد ، حکمت نامه جوان ، مترجم : مهدی مهریزی ، قم ، ناشر سازمان چاپ و نشر دار الحدیث ، چاپ اول ، ۱۳۸۴ .
- ۱۵- مکارم شیرازی ، ناصر ، تفسیر نمونه ، تهران ، دار الکتب الإسلامیة ، چاپ اول ، ۱۳۷۴ ش .
- ۱۶- مجلسی ، محمد باقر ، بحار الانوار ، تهران ، انتشارات اسلامیة ، ۱۳۷۲ (ش) .
- ۱۷- ملک محمودی ، امیر ، عشق های دروغین ، تهران ، انتشارات انتظار سبز ، چاپ دوم ، ۱۳۸۲ .
- ۱۸- نوری ، حاج میرزا حسین ، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل ، بیروت ، دار ابن کثیر ، بی تا .
- ۱۹- محمدی ، محمد رضا ، مقاله « جنبه های مهم شخصیت نوجوان » ، محله معرفت ، ش ۳۸ ، بهمن ۱۳۷۹ .
- ۲۰- دفتر مطالعات و تحقیقات زنان (نویسنده) ، « پوشش و آرایش ، آسیبها و راهبردها » ، ماهنامه حوراء ، ش ۲ ، بهمن ۱۳۸۲ .

